

Οι καθεδρικοί, ο Σαίξπηρ και ο Κλέε

Τρία δοκίμια - διεπιστημονικές προσεγγίσεις σπουδαίων μελετητών για τη λογοτεχνία, την αρχιτεκτονική, την ιστορία της τέχνης

ERWIN PANOFKY
Γοτθική αρχιτεκτονική και σχολαστικισμός (minima 9)
μτφρ. Σάββας Κονταράτος
Επιμ. Γιώργος Δισμαγιός
εκδ. ΜΙΕΤ, σελ. 160

STEPHEN GREENBLATT
Ο Σαίξπηρ σήμερα (minima 10)
μτφρ. Παναγιώτης Σουλτάνης
Επιμ. Κωστούλα Σκαβενίτη
εκδ. ΜΙΕΤ, σελ. 98

LOUIS MARIN
Πώς διαβάζεις έναν πίνακα ζωγραφικής (minima 11)
μτφρ. - επιμέτρο Αλέξανδρος Δασκαλάκης
Επιμ. Μαρία Στεφανοπούλου
εκδ. ΜΙΕΤ, σελ. 98

Της **ΕΥΗΣ ΜΑΛΛΙΑΡΟΥ**

Στη σειρά minima των εκδόσεων του **Μορφωτικού** Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης (**MIET**) κυκλοφόρησαν μέσα στο 2018 τρία τομείδια με δοκίμια σπουδαίων μελετητών που αφορούν διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη λογοτεχνία, στην αρχιτεκτονική και στην ιστορία της τέχνης. Το 1951, ο κορυφαίος ιστορικός τέχνης και καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Πρίνστον, Έρβιν Πανόφσκι (Ανόβερν, 1892 - Πρίνστον, 1968) γράφει το επιδραστικό δοκίμιο «Γοτθική αρχιτεκτονική και σχολαστικισμός» (minima 9) στο οποίο μελετά σε βάθος το πολιτισμικό πλαίσιο που διαμόρφωσε την αισθητική της αρχιτεκτονικής των καθεδρικών ναών του ευρωπαϊκού Μεσαίωνα. Καθώς

τα αστικά πλέον πανεπιστημιακά ιδρύματα είχαν αντικαταστήσει τις μοναστηριακές σχολές, δύο σημαντικοί εκπρόσωποι του σχολαστικισμού, ο χαρισματικός πανεπιστημιακός στο Παρίσι Αβελάρδος (12ος αιώνας) και ο πολυσχιδής Φραγκισκανός θεολόγος της Οξφόρδης Ρογήρος Βάκων (13ος αιώνας), θεμελίωσαν τη μέθοδο της «διασάφησης» (manifestatio) και των «βεβιασμένων εναρμονίσεων» (concordiae violentes) για να συμβιβάσουν τα φαινομενικά ασυμβίβαστα των θεολογικών ζητημάτων. Η ιδέα ότι η ύπαρξη του Θεού μπορεί να αποδειχθεί από την ίδια του τη δημιουργία και κατ' επέκταση να κατανοηθεί η «πίστη διά του λόγου», διαπίπτει τις αναπαραστατικές τέχνες και την αρχιτεκτονική. Για τους αρχιμάστορες των καθεδρικών της Σαρτρ, του Καντέρμπουρι, της Αμιένης, της Παναγίας των Παρισίων, η φαντασία μπορούσε να γίνει «σαφέστερη» προσφεύγοντας στις αισθήσεις.

Οπτική λογική

Οι αρχιτέκτονες της εποχής του σχολαστικισμού (12ος-14ος αιώνας μ.Χ.) υλοποιούν στους καθεδρικούς τα φιλοσοφικά και θεολογικά αναπτύγματα της εποχής. Περιτεχνονικόνισκοι, κουβούκλια, λίθινα πύργα και νευρώσεις σταυροθολίων δημιουργούν μια λόγια αφήγηση που ο Πανόφσκι θα ονομάσει «οπτική λογική».

Ο «Σαίξπηρ σήμερα» (minima 10) του Σαίξπηρ και καθηγητή του Χάρβαρντ, Στίβεν Γκρίνμπλατ εστιάζει στην ιστορία της λογο-

«Μακμπέθ» του Ουίλιαμ Σαίξπηρ. Ο Κένεθ Μπράννο σκηνοθετεί (μαζί με τον Ρομπ Ασοφρν) και πρωταγωνιστεί πλάι στην Αλεξάντρα Κίνγκστον το 2013, στο Διεθνές Φεστιβάλ του Μόντσεστερ. Ο Στίβεν Γκρίνμπλατ στο δοκίμιο του μελετά την επιδραστικότητα του Σαίξπηρ σήμερα.

τεχνίας και στο κοινωνικό γίγνεσθαι μιας συγκεκριμένης εποχής. Το 2016 συμπληρώθηκαν 500 χρόνια από τη δημιουργία του γκέτο της Βενετίας. Ο όρος γέτο προήλθε από την ονομασία της φτωχής περιοχής ενός κυπριού χαλκού όπου οι Αρχές της πόλης αποφάσισαν να περιορίσουν τους Εβραί-

ους. Με αφορμή το ιστορικό αυτό γεγονός, ο Γκρίνμπλατ διαπιστώνει ότι ο Σαίξπηρ, ο οποίος κατά πάσα πιθανότητα δεν είχε αντιληφθεί την πρακτική της γκετοποίησης του 1516 στη Βενετία, αντιμετωπίζει τη «σύνθετη κληρονομιά» της ξενοφοβίας στον «Εμπορο της Βενετίας» με τρόπο απελευθερωτι-

Τα τρία βιβλία (σειρά minima) του **Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης**.

κό, γκρεμίζοντας φανταστικά τείχη μέσα την υπερβολή, το βιτριολικό χιούμορ και τη θεατρική ζωντανία του «κακού» Σάλλοκ.

Ο Λουί Μαρέν (1931-1992), Γάλλος φιλόσοφος, σημειολόγος και κριτικός της τέχνης στο δοκίμιο του «Πώς διαβάζεις έναν πίνακα ζωγραφικής» (minima 11) θέτει τον ζωγράφο ως στοχαστή στην αυτόνομη τάξη της ζωγραφικής, όπου η φιλοσοφική ιδέα δίνει την εικόνα στον πίνακα και όχι το αντίστροφο. Ο Μαρέν αναφέρεται στον προκάτοχο του Πανόφσκι, ο οποίος είχε δείξει πολύ νωρίτερα ότι ο ζωγραφικός πίνακας είναι ένα κωδικοποιημένο κείμενο. Πολιτισμικοί κώδικες μορφοποιούν το βλέμμα μας, όπως είναι το γούστο, που αποτελεί μια ιδιαίτερη αισθητική αγωγή στους κόλπους μιας κοινωνίας.

Στις απαρχές του μοντερνισμού τον 20ό αιώνα, οι ζωγράφοι Πιτ Μοντριάν και Πάουλ Κλέε έδωσαν τον ορισμό μιας «απεικονιστικής γλώσσας» στην Τέχνη. «Η ζωγραφική δεν αναπαράγει το ορατό. Καθιστά κάτι ορατό» λέει χαρακτηριστικά ο Κλέε.

Συγκεκριμένα, ο Μαρέν αναλύει τον πίνακα του Κλέε «Σελίδα από το Βιβλίο της Πόλης» (1928) όπου το βλέμμα ξεχωρίζει τη δομή μιας σελίδας με γραμμικές ενότητες ή πεντάγραμμα. Κάθε ομάδα σημείων θεμελιώνει μια ενότητα θέασης και ανάγνωσης, μια «αίσθηση δαντέλας», δηλαδή τη σύνθεση δύο αρχέγονων στοιχείων: της μελωδικής γραμμής και των παράλληλων γραμμών. Η επιδέξια αίσθηση του χώρου στην επίπεδη ουδέτερη σελίδα βαθαινει και πάλλεται χάρη στη δράση στοιχειωδών χρωματικών επιφανειών. Εμφανίζεται τότε συνειρμικά το ιερογλυφικό σχεδιάγραμμα μιας πόλης με τις εκκλησίες, τα παλάτια, τα σπίτια, τα τείχη, τους πύργους. Κατά τέτοιο τρόπο, το λόγο παιχνιδι των στοιχειωδών δομών της ζωγραφικής αποκτά απεικονιστική σημασία όταν οι κώδικες κουλτούρας των αναπαραστάσεων και των ιδεολογιών, ενοποιούνται σε μια δημιουργική διαδικασία. Η ζωγραφική τότε πραγματώνει το μυτηριώδες εγχείρημα του «να διαβάζω το ορατό και να βλέπω το νοητό».